

Nekem ott volt Amerika

Merklin Tímea

Aki Szombathely városának a lyukas zászlós szobrot ajándékozta, Bősze János, igazából nem szobrász, hanem elsősorban üvegművész. Az Amerikába szakadt alkotó készítette Chicago és környéke számos templomának gyönyörű üveglakait.

De díszítenek ablakai, üvegeképei közpületeket (például a gyermekkönyvtárat) és magánszemélyek lakásait is. Ez volt a munkája, a kenyérkeresete. Mellesleg pedig festőművész, grafikus, aki még itthon Jaksa István köréhez tartozott, de készített kerámiákat, tűzománc tárgyakat is, sőt volt idő, amikor mackók és krampuszok gyártásából élt.

– Mikor elszakadtam hazulról, az lett a hivatásom, hogy magyar vagyok. Sosem az volt az életcélom, hogy egyik és émisszek, hanem hogy a fajtámért tegyek valamit. De a magyarságom nem pávatoll, megteszem, amit tudok. Több tízezer magyar van itt, mindenféle ember, háborús menekültek, horthysták, Horthy-ellenesek, szálasisták, Szalasi-ellenesek. De amikor az '56-os forradalom volt, mindenki egy volt. Akkoriban ötezer magyar jött ide Chicagóba, köztük egy Halmágyi nevezetű, aki újságot csinált. Kovács Ferenc volt, aki a rádiót megszervezte – meséli János bácsi, miközben emelletes házának szobáit járjuk. Itt Észak-Amerika közepén, a chicagói szép házban a tájképei: „A Rába Rumnál”, „Szombathelyi templom”, „Perenye”.

Bősze János azt mondja, rengeteg festményt adott el,

könyveket illusztrált – „a saját erejéből gyúrta magát”, méghozzá Jaksa István kezdeti útmutatásai alapján, aki 1943-ban alapította iskoláját a Haladás Művelődési Házban. Ez volt a MÁV Járműjavító képzőművészeti köre. Jaksával a kapcsolat a haláláig megvolt, 1969-ben írt egy cikket a Vasi Szemlébe, szerepelt benne Bősze János is, ezért elküldte neki Chicagóba. Amint Jaksa István egyszer maga mondta el a Vas Népeknél: tanítványai öt-hatszázán lehetnek, sokan tekintik mesterüknek. Így Bősze János is, aki a II. világháború végén aztán a tengerentúlra sodródott.

Észak-Amerika közepén, chicagói szép házban a szombathelyi templom képe

János bácsi nem volt a fronton; irodjista volt, térképeket rajzolt. Úgy emlékszik, egy félórával előbb jött ki Pestről 1944-ben, mint ahogy a gyűri bezárult. Gépkocsival Kószegre hajtott, onnan pedig 1945 nagycsütörtökén indult tovább – „abban a ritmusban, ahogy az oroszok jöttek utánunk”.

– Kaptunk egy sorozatot, aztán pihentünk. Semmeringnél visszaneztünk, láttuk, hogy négy-ötszáz lovas kocsi jön még utánunk, de már az oroszok utolérték őket, terel-

Bősze János 55 éves korában saját céget csinált, a Glass Art&Decorative Stúdiót a Lincoln utcában, Chicagóban. A harminc év alatt bejártott híres boltot ma már egy ír viszi, János bácsi nyugdíjas, 94 éves

FOTÓ: MERKLIN TÍMEA

mert nekem ott volt Amerika! A grazi főispán kocsiján is az én macim volt! – mondja János bácsi, aki 1992-ben volt először itthon Szombathelyen egy családi összejövetelen, három éve pedig utoljára. – Jártam sűrűn Európába, de mindig a feleségem rokonságához mentünk Bécsbe, mert azt mondtam, én a kommunisztól nem kérek engedélyt, hogy hazajöhessenek.

Bősze János egy fillér nélkül érkezett New Yorkba, 1951-ben. Először húgyárban kapott munkát, mivel hentes oklevele is volt. Aztán egy ólomüvegező stúdióban akasztót akart venni a képeire, de nem tudta megmondani, mit akar, ezért lerajzolta. Behívták, ő meg kijavított pár képet, mert itt-ott nem voltak jók a rövidülések. Akarsz itt dolgozni? – kérdezték tőle, ő igent mondott. Chicagóban a magyarok 1952-ben megalapították az Új-Magyarok Társadalmi és Kulturális Egyesületét. Bősze János volt a főtákar. Rengeget dolgozott, otthagya a nyelviskolát. 55 év alatt sem tanult meg tökéletesen angolul.

– Egy üvegművészeti és dekorációs stúdiót vittem. 30 év után oda jutottam, hogy a telefont is lemondtam, mert annyi vevő jött, egyik a másikon adta a kilincset. Reklámra sem volt szükség, és mindenki kérte, hogy gravírozam bele az üvegbe a nevet. Azt mondják, híres vagyok. Mit jelent? Minden vevőtől megkérdeztem, hogy talált ide a boltomba. Egyikük sem hirdetés alapján jött, hanem úgy, hogy „ajánlották”. Egy ír vette meg a stúdiómat, neki adtam a tervrajzaimat is.

ték vissza a magyarokat, akik menekülni akartak. A feleségemet 1938-ban vettem el, bécsi magyar nő volt, még 1944-ben visszament Bécsbe, vitte a fiunkat is. Utánuk akartam menni, de nem sikerült. Bad Ischlben találkoztunk az amerikai katonákkal. Ugyanúgy loptak, mint az oroszok, csak kesztyűben. Kifosztották a szekereket. Elvitték a barátom gyűrűjét, óráját. Semmit nem respektáltak, csak a cserkészigazolványt. Mondseben kötötünk ki. Vettem lovat, levágtam, eladtam. Az erdő volt a jégszek-

rény. Egy kordéba tettem a húst, beszótam, fejszével szelgettem. Kimértem egy igazolvánnyal négy lovat. Ott voltak a baltimori páncélosok, az írmok magyar volt. Esténként táborot raktunk, énekelünk angolul, németül. Szombathelyről volt egy dr. Gruber nevezetű, aki vasárnaponként nálunk volt vendég. Aztán jött egy amerikai, elopta a lovat. Amerikai katonák, úgy látszik, útonállókból, gengszterekből is lettek. Elindultam birkát venni. De az egyik községben felismer-

tem a lótolvajt, és bementem a parancsnokhoz, elmondtam, mi történt. A parancsnok a tolvajjal küldte ki hozzám a lovat. 1945 augusztusában elmentem angol zónába, Graz környékére. A feleségemmel a Vöröskereszt által leveleztünk, ő is keresett engem, de elkerültük egymást. Aztán a véletlen hozott össze minket: egy napon, amikor meg akartunk állni lovat patkolni, épp eltört a szekér kereke. Leugrottam a szekérről, és majdnem ráugrottam a feleségemre. A fiam Bécsben maradt. Ez időben több mint félmillió magyar civil volt menekülőben az utakon nyugat felé, Ausztriában Németország irányába. Az oroszok végigjárták a táborokat, az amerikaiak megengedték, hogy hazavigyék a katonáikat. Egy orosz tisztölt megvettem a lovat egy doboz konzervért. Nem sokkal később öngyilkos lett, a vonat elé feküdt, mert otthon főbe lőtték volna, ha kiderül, hogy megszökött. Grazban egy nagybirtokosnál kaptam állást. Mindenes lettem. Faragtam a mezőgazdasági szerszámokat, szereltem villanyt, motort, patkoltam lovat. Velem volt Szombathely-

ről Csoknyai Pál, ő lett a keretész. Én egy napot sem éltem lágerban, vagy a kocsimban laktam, vagy házmester voltam, bármit elvállaltam a lakhatásért.

János bácsi egy tízgyermekes családban született 1913. július 26-án Szombathely-Szólóson. Mái hozta édesanyja azon tanításait, hogy „A munkát becsülettel végezd!”, „Ami nem a tiéd, hozzá ne nyúlj!”, „Ha sérelem ér, ne vágj arcot, hanem mondd meg, mi bajod!” Utoljára azt mondta neki: „Menj, fiam, de a bőrdet olcsón ne add!”

– A nemzetközi menekültügyi szervezet, az IRO (International Refugee Organization) a különböző nemzetiségeket szétszórta a világban, nem engedték egy tömbben menni a népeket, ezért vannak magyarok mindenütt a földgolyón. Az embereket egyházi szervezetek segítették a tengeren túlra. Háromhavonta mentem az IRO-hoz, míg végre 1951. október végén Brehmenhaventől elindultunk New Yorkba a General Hahn nevű hajón. Csináltunk hajóújságot, magyarországi zsidók szerkesztették, én voltam a grafikus. Magyar, angol, né-

met nyelvű cikkek voltak benne. 900 főre kitalált amerikai csapatszallító hajón szálltunk vízre, nagyon össze voltunk zsúfolva, mert 2300 menekült utazott a hajón. A Lamanche csatornán jöttünk át, tengeribetegek voltunk, a feleségem majdnem meghalt, leállt a pajzsmirigyműködése. November 10-én érkezünk Amerikába.

A hajóút után már nem volt szükség a német nyelvre, amit még itthon tanult az elemiben, és hat évet volt Bécsben. Az angol utközben szedte fel. Még Grazban kitanulta a szobrászat és kőfaragás mesterségét. Ott történt az is, hogy kapott egy darab szőrmét, amiből mackót csinált, bevitte egy áruházba, rendelték belőle egy tucatot. Erre szerzett tízenöt kilogramm szőrmét, gyári maradékot, abból kezdett mackókat gyártani. Három hónap után tízenkét család dolgozott neki, céget csináltak. Szabadalmaztatta a mackókat, végül eladta az üzemet egy bizonyos gróf Zichy hadnagynak. Utána krampuszokat csinált, azokat Bécsben adta el.

– Ha az oroszok kitakarodtak volna, én nem jövök ide,

Egy szív hazatalál

Merklin Tímea

Hazaért egy szobor, hazatér egy szív a nagy Amerikából. A bronzöntvényt egy keres utazótáskában húztam át a fél világon, Chicagóból Szombathelyre. Szimbolikusan benne volt a 94 éves Bősze János szíve is, aki hatvan évvel ezelőtt került el innen. Az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. jubileumára készülődve János bácsi azt gondolta, nagy megtiszteltetés, ha a jubileumra készített szobrárt a chicagói Szent István-templomban felavatják (ez volt az ünnepségek emblema is), de azt is szeretne volna, ha a szobor egy másolata hazajut szülővárosába, Szombathelyre. De mivel megélt már csaknem egy egész évszázadot, nem tud utazni, valakinek el kellett hozni a szobrot. A szobrászról és az ajánlékáról az unokahúg, a Kó-

szegen élő Bősze Éva költőné kezdett mesélni levélben. A Vas Népe főszerkesztője – a Pannon Lapok Társasága vezetőségével egyetértésben – úgy találta, jó lesz kiküldeni egy újságról, nemcsak futárként a szoborért, hanem a chicagói történetekért. Dr. Ipkovich György polgármester a műalkotás szíves fogadásáról biztosította Bősze Jánost, és üdvözlésképpen könyvajándékot küldött neki. János bácsi könyves szemekkel fogadta, sírásig meghatottan, hogy Szombathely város polgármestere ekképpen tisztelte meg őt.

Mint mondta, ennél jobb ajánlékot nem is kaphatott volna, hiszen mindig azzal jutott előre az életében, hogy autodidakta módon könyveket forgatott. Nem szívesen mondta ki, hogy csak hat elemi vég-

zett, de arra már nagyon büszke, hogy amit elért, mind annak köszönheti, hogy tájékozódott, utánaolvasott a dolgoknak, sokszor felkészültebb, jártasabb volt adott témákban, mint üzleti partnerei. Így számára bármely könyv szent, és a siker záloga. Szombathely vonatkozású könyv

A chicagói St. Martin templomban megtervezte a libás jelenet üvegpépet is

pedig egyenesen balzsam a szívének.

Megesett például, hogy a Chicago 68. utcájában található St. Martin-templomban dolgozott (aminek tornya a repülőknél is irányadó, és aminek templom körül söprögető gondnoka sokáig gróf Zichy

Manó volt). Megtervezte üvegpépek a köpenymegosztás és a libák jelenetét, és a templom papja nem tudta, honnan jönnek ezek a motívumok. János bácsi pedig mondta, hogy bízhat benne, mert ő onnan jött, abból a városból, ahol Márton született, jól ismeri a püspökké lett római katonája történetét.

Bősze János 1956-ra emlékező szobrárt Chicagóban az október 21-ei ünnepségen jelképesen átadták szülővárosának is. Az alkotó egyetlen legendássá lett mondatot fűzött hozzá Vörösmarty szavaival: „Arra gondoltam: legyen egy emlék. Mert amelyik nemzetnek nincs emléke, csak árnyéka van.”

A szobor párja most már itt áll a szombathelyi polgármester asztalán. Ő is nagyon meg-

Dr. Ipkovich György polgármester megatottan fogadta Bősze János szobrárt

FOTÓ: MERKLIN TÍMEA

hatódott, és azt mondta: „Innen látszik, milyen erősek a gyökerek, az identitás-szálak. Az a célunk, hogy a városnak ilyen eltérhetetlen kötődései legyenek a lakóival. A történet példaértékű. Örülök, hogy vannak olyanok a világban, akik október 23-át tisztá ünnepként élik meg, még azok is, akik akkor nem voltak itthon. A külföldi magyarság

ezek szerint emelkedett ünnepként kezelte az évfordulót. Magyarországot 1956 kapcsán világszerte pozitívan ítélik meg, ezt most megerősítettük volna, de nem mindenben sikerült.”

Bősze János alkotása a városé. Az ajándékot hivatalosan november 30-án fogadja el a közgyűlés, s hivatalosan is köszönetet mondanak érte.

A szobor a városháza aulájában fog állni egy posztamenten. Bősze János így tér vissza a szombathelyi életbe, az itteni emberek közé – életkora ellenére rendkívül friss és fiatalos lelkevel. Azt mondta még, mielőtt útnak indította a szobrot: ha eljön az idő, szeretné, hogy itt temessék el, a felesége mellé, aki a Jáki úti temetőben nyugszik.